LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRAS

Valstybės biudžetinė įstaiga, Didžioji g. 17/1, LT-01128 Vilnius tel. (8 5) 231 4139, faks. (8 5) 279 1033, el. p. centras@genocid.lt
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 191428780

DĖL KAZIO ŠKIRPOS ASMENYBĖS
(istorinė- archyvinė pažyma)

2024- 06-25 Nr. 9R- 598 (9.6E)
Vilnius

Viešųjų objektų atitikties totalitarinių, autoritarinių režimų ir jų ideologijų propagavimo juose draudimui vertinimo tarpinstitucinė komisija 2024 m. vasario 28 d. svarstė Vilniaus miesto savivaldybės tarybos Istorinės atminties komisijos prašymą įvertinti naujai kuriamo viešojo objekto - Kazio Škirpos atminimo lentos ant pastato Gedimino pr. 40, Vilniuje, atitiktį Įstatymo 3 straipsnio nuostatoms. Planuojamos įamžinti asmenybės - Kazio Škirpos atminimo lentos tekstas: „ŠIAME PASTATE 1918 METAIS DIRBO LIETUVOS KARIUOMENĖS PIRMASIS SAVANORIS, STEIGIAMOJO SEIMO NARYS, DIPLOMATAS, 1941 METŲ BIRŽELIO SUKILIMO ORGANIZATORIUS PULKININKAS KAZYS ŠKIRPA“. Svarstymo metu priimtas sprendimas kreiptis į Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrą, kad įstaiga parengtų istorinę archyvinę pažymą apie Kazio Škirpos asmenybę ir veiklą.

Atsižvelgdami į tai informuojame, kad Kazys Škirpa kaip istorinė asmenybė visuomenėje nepasižymi vienareikšmiškais vertinimais. Vieni mano, kad jis buvo laisvės kovų dalyvis, patriotas, kurio veikla buvo nepriekaištinga. Kiti mano, kad jis buvo laisvės kovų dalyvis, tačiau jo veikla turėjo ir tamsiąją pusę, t. y. būta antisemitizmo, bendradarbiavimo su nacių Vokietija. Taip pat yra tokių, kurie K. Škirpą vertina tik neigiamai. Kazys Škirpa gimė 1895 m. vasario 18 d. Biržų apskrities Saločių valsčiaus Namajūnų kaime. 1915 m. baigė realinę mokyklą, po to studijavo Komercijos institute Petrograde. 1916 m. buvo mobilizuotas į Rusijos imperijos kariuomenę, baigė Peterhofo praporščikų mokyklą, tarnavo 37-ajame Sibiro šaulių atsargos pulke Omske jaunesniuoju karininku. Tais pačiais metais, grįžęs į Petrogradą, ėmėsi sudarinėti lietuvių karinius dalinius Rusijos imperijoje, buvo Lietuvių karių sąjungos įgaliotinis prie Ukrainos vyriausybės Kijeve. 1918 m. bolševikams sunaikinus šią sąjungą, K. Škirpa veikė slaptame Vyriausiajame lietuvių karių komitete, priklausė Lietuvių tautos tarybai sovietinėje Rusijoje. 1918 m. vasario mėn. jis lankėsi Vilniuje, skatino neatidėliojant organizuoti Lietuvos

kariuomenę. 1918 m. balandžio 25 d. K. Škirpa įteikė Lietuvos Tarybos prezidiumui memorandumą „Lietuvos kariuomenės klausimu“. Po to, kai 1918 m. lapkričio 23 d. įsakymu Nr. 1 buvo įsteigta Lietuvos kariuomenė, K. Škirpa įsijungė į Lietuvos kariuomenės atkūrimo darbą. Iš Vilniaus savanorių organizavo komendantūros batalioną, dalyvavo 1919 m. sausio 1 d. iškeliant trispalvę Gedimino pilies bokšte. Nuo 1919 m. sausio ėjo Vilniaus miesto, vėliau Kauno miesto ir apskrities komendanto pareigas. Tuo pat metu, t. y. 1918–1920 m. dalyvavo kovose už Lietuvos nepriklausomybę su visais agresoriais: bolševikais, lenkais, bermontininkais. Mokėsi Ciūricho Aukštosios technikos instituto karo mokslų fakultete, lankė Aukštuosius karininkų kursus Kaune, 1925 m. baigė Belgijos karo akademiją Briuselyje. 1926 m. grįžęs iš Belgijos buvo paskirtas Vyriausiojo kariuomenės štabo II (Informacijų) skyriaus viršininku, nuo 1926 m. birželio 22 d. iki gruodžio 24 d. ėjo Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininko pareigas. 1928 m. vasario 16 d. jam suteiktas generalinio štabo pulkininko laipsnis. Nepritarė 1926 m. gruodžio 17 d. perversmui ir buvo atleistas iš generalinio štabo. 1937 m. liepos gen. št. plk. K. Škirpa savo paties prašymu Lietuvos Respublikos Prezidento aktu buvo paleistas į pėstininkų karininkų atsargą. 1919 m. spalio 25 d. K. Škirpa už narsumą buvo apdovanotas Vyčio Kryžiaus 5-ojo laipsnio ordinu, 1930 m. vasario 7 d. jam įteiktas Savanorio medalis, 1935 m. rugsėjo 8 d. Lietuvos Respublikos Prezidentas už nuopelnus Lietuvai apdovanojo Vytauto Didžiojo 3-ojo laipsnio ordinu. Greta veiklos karo tarnyboje jis reiškėsi ir kaip politinis veikėjas. Nuo 1920–1921 buvo Steigiamojo Seimo narys. Priklausė Lietuvos socialistų liaudininkų demokratų partijos (LSLDP) frakcijai, įėjusiai į LSLDP ir Lietuvos valstiečių sąjungos bloką. 1927 m. gruodžio 14 d. buvo perkeltas Užsienio reikalų ministerijos (URM) žinion, dirbo Lietuvos pasiuntinybės Berlyne konsulinio skyriaus vedėju. 1928 m. kovo 13 d. K. Škirpa paskirtas karo atašė Vokietijoje. Nuo 1937 m. K. Škirpa paskirtas nuolatiniu Lietuvos atstovu prie Tautų Sąjungos Ženevoje. Jam suteiktas pasiuntinio ir įgaliotojo ministro rangas. 1938 m. paskirtas pirmuoju Lietuvos pasiuntiniu ir įgaliotuoju ministru Lenkijoje. 1938 m. pabaigoje perkeltas į Berlyną ir paskirtas Lietuvos pasiuntiniu ir įgaliotuoju ministru Vokietijoje *(Juozas Jankauskas, 1941 m. Birželio sukilimas Lietuvoje, Vilnius, 2010, p. 17–19).*

Sovietų Sąjungai 1940 m. vasarą okupavus ir aneksavus Lietuvą, K. Škirpa nuo pirmųjų dienų tapo aktyviu rezistentu, suinteresuotu nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimu. 1940 m. birželio 25 d., reaguodamas į iš URM gautą šifro telegramą, jis iš Berlyno atvyko į Kauną. Čia susitikęs su Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos pirmininku ltn. Petru Gužu, pulkininkais Jurgiu Bobeliu, Pranu Saladžiumi, Juozu Šarausku, gen. Antanu Gustaičiu, vienu pirmųjų Lietuvos rezistentų Jonu Jablonskiu, kitais patriotais aptarė galimą pasipriešinimą sovietams ir jo būdus. Po to URM jis susitiko su ministru Vincu Krėve Mickevičiumi, kuriam birželio 27 d. įteikė ataskaitą apie vokiečių požiūrį į Baltijos šalis. Birželio 28 d. K. Škirpa, jausdamas pavojų iš sovietinės Lietuvos saugumo, suskubo grįžti atgal į Berlyną. Birželio 30 d. jis jau buvo Berlyne. Po to, kai 1940 m. liepos 14–15 d. įvyko rinkimai į Liaudies Seimą, jis reiškė protestus dėl Seimo priimtų nutarimų. Liepos 22 d. proteste, kuris buvo adresuotas Reicho

užsienio reikalų ministrui Joachimui von Ribbentropui, pareiškė, kad Liaudies Seimą laiko nekompetentingu reikšti tautos valią, kad nutarimai dėl sovietų santvarkos įvedimo ir Lietuvos įjungimo į Sovietų Sąjungą yra neteisėti. 1940 m. rugpjūčio mėn. pirmoje pusėje K. Škirpa, kaip Lietuvos įgaliotasis ministras Vokietijoje, priešinosi pasiuntinybės, jos turto perdavimui Sovietų Sąjungos ambasadai Berlyne. 1940 m. rugpjūčio 14 d. prof. V. Krėvė-Mickevičius pasirašė vyriausybės dekretą, kuriuo K. Škirpai ir kitiems septyniems diplomatams atimta Lietuvos pilietybė, uždrausta grįžti į Lietuvą ir konfiskuotas visas jų turtas.

1940 m. rugsėjo mėnesį, kai antisovietinis sąjūdis Lietuvoje vis labiau plėtėsi, kilo būtinybė pasipriešinimo pogrindį sutvarkyti taip, kad jis funkcionuotų organizuotai, planingai, vieningai. Reikėjo pasipriešinimo centrų, kurie šias užduoti įgyvendintų. Vieningas pasipriešinimo pasipriešinimo pogrindžio pradžia – 1940 m. spalio 9 d., kai Vytauto Didžiojo universiteto profesorius, ateitininkų korporacijos „Grandis“ įkūrėjas dr. Adolfas Damušis, ateitininkas ekonomistas Leonas Prapuolenis, Ateitininkų federacijos generalinis sekretorius Jonas Senauskas, kiti asmenys įsteigė Kauno sektoriaus lietuvių aktyvistų štabą. Vilniuje toks centras pradėtas steigti maždaug 1940 m. spalio 10 d. Vienas šio centro organizatorių ir vadovų buvo Generalinio štabo majoras Vytautas Bulvičius. Pasipriešinimo centrų įsteigimas Kaune ir Vilniuje 1940 m. spalio 9 ir 10 d. gali būti vertintini kaip vieningai funkcionuojančio antisovietinio pogrindžio steigimo, formavimo pradžia. Trečiasis pasipriešinimo centras – Lietuvių aktyvistų frontas – įsteigtas 1940 m. lapkričio 17 d. Berlyne Lietuvos pasiuntinio Kazio Škirpos iniciatyva jo bute. Čia buvo susirinko 28 asmenys. Per posėdį, kuriam pirmininkavo E. Galvanauskas, buvo pasirašytas steigiamasis aktas. Vadovauti LAF'ui vienbalsiai pavesta K. Škirpai. Buvo sudaryta 20 komisijų, t. y. finansų, užsienio, krašto apsaugos ir kitos. Berlyno LAF'o ryšininkai užmezgė ryšius su Vakarų bei Vidurio Lietuvos pogrindinėmis organizacijomis, grupėmis, atskirais asmenimis. Maždaug 1940 m. gruodžio pabaigoje dar 1940 m. spalio pabaigoje Kaune ir Vilniuje įsteigti pasipriešinimo centrai, reprezentavę vieningą pasipriešinimo pogrindį, priima Lietuvių aktyvistų fronto pavadinimą. LAF'o organizacijos tiek Lietuvoje, tiek Berlyne tikėjosi nepriklausomybę atkurti sukilimo metu, kuris turėjo kilti Vokietijos ir SSRS karo pradžioje. Buvo ruošiamasi sukilimui: gaminama ir platinama antisovietinė literatūra, verbuojami į pogrindžio organizacijas nauji nariai, siekiama įsigyti ginklų, kurie būtini planuojant suformuoti ginkluotąsias pajėgas, sukilimo metu turėsiančias dalyvauti kariniuose veiksmuose išstumiant raudonarmiečius, sovietų valdžios aktyvą, saugant gyvybiškai svarbius objektus. Pagal K. Škirpos parengtą Lietuvos atstatymo planą kovotojų branduolius turėjo sudaryti 1941 m. kovo 30 d. įkurta Tautos darbo apsauga (TDA), kaip LAF'o sudėtinė dalis. TDA padaliniai turėjo būti sudaromi Lietuvoje – mokyklose, įstaigose, jaunimo organizacijose, ūkininkų bendrijose, Raudonosios armijos lietuvių korpuse ir kitur. TDA nariais galėjo tapti asmenys, sąmoningai pasiryžę aukotis dėl valstybės atkūrimo, buvę antisovietinių nuotaikų, drausta priimti kriminaliniais nusikaltimais kaltintus

asmenis. TDA būriai turėjo atsirasti prieš pat SSRS ir Vokietijos karą, kad sovietų saugumo organai nespėtų jų demaskuoti. TDA nariams buvo nurodyta sukilimo metu ant kairiosios rankos nešioti baltą juostą su užrašu TDA, kad vokiečiai juos galėtų atskirti nuo vietos civilių gyventojų, nuo komunistų. *(K. Škirpa, Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti, Vašingtonas, 1973, p. 149–150, 184, 189–191, 299, 301; V. Brandišauskas, Siekiai atkurti Lietuvos valstybingumą (1940 06–1941 09), Vilnius, 1996, p. 40; P. Narutis, Tautos sukilimas 1941, Oak Lawn, USA, 1994, d. 1, p. 149; Juozas Jankauskas, 1941 m. Birželio sukilimas Lietuvoje, Vilnius, 2010, p. 22–26; A. Bubnys, S. Jegelevičius, S. Knezys, A. Rukšėnas, Lietuvių tautos sukilimas 1941 m. birželio 22–28 d., Vilnius, 2011, p. 92, 107–108, 161-162)*.

Dalis žmonių K Škirpą vertina kritiškai dėl to, kad jo vadovaujamo Berlyno LAF'o organizacijos veikloje būta antisemitizmo apraiškų. Organizacijos sudėtyje buvo propagandos komisija, kurios svarbiausias uždavinys buvo rengti atsišaukimus ir platinti juos Lietuvos teritorijoje. Komisijai vadovavo buvęs trečiafrontininkas, tautininkų sąjungos radikaliojo sparno atstovas Bronys Raila. Jis parašė brošiūrą „Už ką kovoja aktyvistai", kurioje rašoma, kad „nauja nepriklausoma Lietuvos valstybė tegali būti ir turės būti tik tautinė", kad LAF'o, atstatydamas naują Lietuvą, „yra pasiryžęs visiškai atskirti žydus nuo Lietuvos valstybinio bei tautinio kūno ir laipsniškai įvykdyti žydų pašalinimą iš lietuviškos žemės aplamai". Lietuvių informacijų biuras Berlyne 1941 m. kovo 19 d. išleido pranešimą, skirtą pavergtos Lietuvos tautiečiams. Jo 6-ajame punkte rašoma: „Jau dabar „painformuokite" žydus, kad jų likimas aiškus, todėl kas gali, tegu jau šiandien nešdinasi iš Lietuvos, kad nebūtų bereikalingų aukų. Lemiamu momentu jų turtą perimkite į savo rankas, kad niekas veltui nežūtų". 1941 m. kovo 24 d. „Lietuvai išlaisvinti nurodymuose" sakoma, kad, išvejant Raudonąją armiją, labai svarbu nusikratyti žydų, kad reikia sudaryti krašte tokią tvankią atmosferą, kad nė vienas žydas nedrįstų net minties prileisti, kad naujoje Lietuvoje jis galės turėti bent minimalių teisių ir bendrai pragyvenimo galimybių, kad reikia priversti žydus bėgti kartu su rusais. „Juo jų daugiau šia proga iš Lietuvos pasišalins, juo bus lengviau vėliau lengviau baigti nuo žydų nusikratyti. Savo laiku Vytauto Didžiojo suteiktas Lietuvoje žydams atšaukiamas visiems amžiams už jų nuolatinai pasikartojantį lietuvių tautos išdavimą jos engėjams". 1941 m. pavasario atsišaukime „Amžiams išvaduokime Lietuvą nuo žydijos jungo" teigiama: *„Mes visi įsitikinę, kad šio priešo pats didžiausias talkininkas buvo žydas. Žydas nepriklauso jokiai tautinei bendruomenei. Jis neturi tėvynės ir valstybės. Jis visur ir visuomet yra tik žydas. Rusijos žydas buvo ir liko pats aktingiausias komunizmo variklis. Drauge su okupacine kariuomene prigūžėjo į Lietuvą eibės žydų, kaip komisarų, čekistų, politrukų ir t. t. Taip pat ir Lietuvos žydas buvo ir ligi paskutinio akimirksnio paliko pats atkakliausias rusiškojo bolševizmo tarnas, pats šuniškiausias svetimųjų okupantų valios vykdytojas, pats šlykščiausias smaugėjas ir parazitas, kokį tik bet kada yra jutusi ant savo sprando lietuvių tauta".* Istorinė literatūroje teigiama, remiantis istorinių šaltiniais, teigiama, pateikiamos žinios apie tai, kad LAF'o organizacijos centro proklamacijos pasiekdavo Lietuvą ir jos gyventojus. Lietuvių istorikai neigia žydų tyrinėtojų teiginius, kad LAF'as ragino lietuvius žudyti žydus karo išvakarėse.

Berlyno LAF'o organizacijos dokumentų tekstuose sutinkami antisemitiniais teiginiais leidžia manyti, kad „žydų problemą" buvo siūlomą spręsti ne genocido, o išvarymo iš Lietuvos būdu. Istoriko L. Truskos nuomone LAF'o atsišaukimai buvo viena iš priežasčių, kodėl 1941 m. vasarą dalis lietuvių prisidėjo prie nacių nusikalstamų įsakymų vykdymo. Reikia pastebėti, kad karo išvakarėse Berlyno LAF'o nariai neturėjo jokios informacijos apie tai, kad naciai planuoja visiškai iššudyti žydus *(L. Truska, V. Vareikis, Holokausto prielaidos: antisemitizmas Lietuvoje, Vilnius, 2004, p. 86–92, 255, 264-265, 267; Lietuva 1940–1990. Okupuotos Lietuvos istorija, Vilnius, 2007, p. 157; LYA, f. K-1, ap. 58, b. P--2255, l. 129).* Nors Berlyno LAF'o organizacijos dokumentuose stebimi antisemitiniai turiniai, tačiau yra ir tokio pobūdžio kontraversinių žinių. JAV lietuvių laikraščio „Draugas" 1941 m. birželio 25 d. numeryje yra straipsnis: „Škirpa paskirtas vadu". Jame rašoma: „Kauno radijo pranešė, jog Lietuvos sukilėliai Kauno gatvėse kovoja su rusais, bet apie vokiečių kariuomenės dalyvavimą nieko nesakoma. Jau vakar mes pranešėme, jog Lietuva paskelbta laisva ir nepriklausoma ir sudaryta nauja vyriausybė, kurios priekyje yra pulk. Kazys Škirpa, šiuo laiku esąs Berlyne. Jos vietoje Lietuvoje laikinai premjero pareigas eina Prapuolenis, vienas katalikų vadų. Krašto apsaugos ministeriu paskirtas gen. Stasys Raštikis, o sukilusios kariuomenės vadu gen. Pundzevičius. Nepriklausomybė paskelbta per radijo lietuvių ir vokiečių kalbomis. Ankstesni pranešimai iš Helsinkio, Suomijos, sako, jog Marijampolės ir kituose miestuose Lietuvoje įvykusios riaušės, kurių metu žuvęs skaičių sovietų pareigūnų ir žydų. Paskutinieji pranešimai iš Berlyno sako, jog pulk. Škirpa uždraudęs žydų persekiojimus Lietuvoje". Tokiu būdu iki šiol liekas neištirtas klausimas: Kodėl K. Škirpa uždraudė žydų persekiojimus Lietuvoje, nors jo vadovaujamos Berlyno LAF'o organizacijos veikloje stebimos antisemitizmo apraiškos?

Atskiri asmenys yra išsakę nuomonę, kad K. Škirpa yra nacių kolaborantas. Istorikas Vytautas Tininis teigia, kad kolaborantas – okupantų talkininkas, tėvynės išdavikas, okupuotos valstybės centrinės ir vietinės valdžios (administracijos) pareigūnas, valdininkas ar tarnautojas, vykdantis okupacinės valdžios nurodymus (politiką) ir prievarta verčiantis savo piliečius (tėvynainius) paklusti okupantų valiai. Kolaborantais laikomi žmonės, dažniausiai dėl politinių ir ideologinių įsitikinimų išdavę Tėvynę, jos nepriklausomybę ir ėmę savanoriškai bendradarbiauti su okupantais *(Vytautas Tininis. „Kolaboravimo" sąvoka Lietuvos istorijos kontekste http://www.genocid.lt/Leidyba/9/vytautas.htm).* K. Škirpos veikla neatitinka šio apibrėžimo. Jis neišdavė nepriklausomos Lietuvos valstybės, o ieškojo būdų nepriklausomybei atkurti, Sovietų Sąjungos 1940 m. vasarą įvykdytos okupacijos ir aneksijos padariniams pašalinti. Antra vertus, jis nėra buvęs nacių okupuotos Lietuvos vietinės valdžios įstaigų pareigūnu. Tad jis nebuvo kolaborantas.

Anksčiau kritiškai nusistatę asmenys yra pareiškę nuomonę, kad K. Škirpa įsteigė Kauno Tautinio darbo apsaugos batalioną, kad jis atsakingas už tai, kad šis batalionas 1941 m. liepos 6, 9, 19 d. dalyvavo žydų sušaudymo operacijose Kauno VII forte. Toks vertinimas laikytinas abejotinu dėl šių aplinkybių. 1941 m. birželio 22 d. prasidėjus karui tarp nacistinės Vokietijos ir bolševikinės Sovietų Sąjungos,

Lietuvos pasipriešinimo judėjimo dalyviai nuo pogrindinės veiklos perėjo prie atviro pasipriešinimo sovietų režimui – kilo 1941 m. Birželio sukilimas. Kaune birželio 23 d. 9 val. 28 min. L. Prapuolenis LAF'o Vyriausiojo štabo vardu paskelbė, kad vėl naujai atgimstančios Lietuvos laikinoji vyriausybė (toliau LLV) skelbia atstatanti Laisvą ir nepriklausomą Lietuvos valstybę. Buvo paskelbtas ir Lietuvos laikinosios vyriausybės narių sąrašas, ministru pirmininku buvo paskirtas Kazys Škirpa. Tačiau K. Škirpa neturėjo galimybių eiti šias pareigas, nes Berlyno policija jam skyrė namų areštą, jis turėjo kasdien registruotis policijoje. Nors areštas po trijų savaičių ir buvo panaikintas, tačiau vykti į Lietuvą K. Škirpai nebuvo leista. Dėl to ministro pirmininko pareigos laikinai buvo perduotos Juozui Ambrazevičiui. Birželio 24 d. Berlyne K. Škirpa išsiuntė URM valstybės sekretoriui E. von Weizsäckeriui raštą, informuojantį apie Lietuvoje įvykusį sukilimą, kad paskelbta atstatyta Lietuvos nepriklausoma valstybė ir sudaryta tautinė krašto vyriausybė, faktiškai perėmusi krašto valdymą. 1941 m. liepos 23 d. K. Škirpa išplatino aštuonių valstybių – Vokietijos sąjungininkių – atstovams Berlyne memorandumą, susijusį su Lietuvos valstybinės nepriklausomybės atkūrimu *(Arūnas Bubnys, Vokiečių okupuota Lietuva (1941–1944), Vilnius, 1998, p. 34–35; V. Brandišauskas, Siekiai atkurti Lietuvos valstybingumą (1940 06–1941 09), Vilnius, 1996, p. 92–93; K. Škirpa, Sukilimas Lietuvos suverenumui atstatyti, Vašingtonas, 1973, p. 459–463)*.

LLV sudėtyje buvo krašto apsaugos ministro postas, kuris atiteko iš Berlyno atvykusiam gen. Stasiui Raštikiui. Vienas iš LLV uždavinių buvo atkurti tokią Lietuvos kariuomenės organizaciją, kokia ji buvo iki 1940 m. vasaros. Šiam uždaviniui įgyvendinti pirmiausia buvo atkuriamos iki karo funkcionavusios komendantūros. Kitas LLV žingsnis buvo ginkluotųjų pajėgų atkūrimas. Tačiau vokiečių okupacinė valdžia leido suformuoti tik savisaugos dalinius (policijos batalionus). Šiuo leidimu pasinaudota tikint, kad savisaugos batalionams pavyks ateityje tapti suverenios Lietuvos ginkluotųjų pajėgų dalimi. Taip pat LLV priėmė nutarimą organizuoti kariniais pagrindais Apsaugos batalioną. Kauno karo komendantas plk. Jurgis Bobelis 1941 m. birželio 28 d. įsakymu Nr. 9 paskelbė, kad sukilėlių daliniai perorganizuojami į reguliarų junginį, kad jų leidimai laikyti ginklus yra negaliojantys. Netrukus pasirodė ir komendanto J. Bobelio pranešimas, kad prie Kauno karo komendantūros formuojamas Tautinio darbo apsaugos (toliau – TDA) batalionas. Visi batalione norintys tarnauti lietuviai buvo kviečiami registruotis Kauno karo komendantūroje. Batalionui įvardinti buvo panaudotas K. Škirpos 1941 m. kovo 30 d. įsteigtos organizacijos – Tautos darbo apsaugos – pavadinimas. Tačiau pats Škirpa dėl draudimo atvykti į Lietuvą nebuvo šio bataliono steigėjas ir vadas. Kauno TDA bataliono vadu buvo paskirtas buvęs nepriklausomos Lietuvos karininkas, buvęs 1918– 1920 m. kovų už nepriklausomybę dalyvis plk. Andrius Butkūnas (po voldemarininkų perversmo, t. y. 1941 m. liepos 24 d. iš jo pareigas perėmė mjr. Kazys Šimkus). 1941 m. rugpjūčio mėn. Kauno TDA batalionas buvo reorganizuotas į tris atskirus, t. y. į 1-ąjį, 2-ąjį ir 3-iąjį Pagalbinės policijos tarnybos batalionus. Iki 1941 m. liepos pabaigos Kauno TDA batalionas buvo pavaldus vokiečių karinei administracijai, vokiečių saugumo policijai ir SD

Lietuvoje SS štandartenfiureriui Karlui Jėgeriui bei Kauno miesto ir apskrities komendantūrai. K. Jėgerio nurodymu ir paliepimu 1941 m. liepos 4, 6, 9 ir 19 d. Kauno VII forte surengtų naikinimo operacijų metu buvo nužudyti 3027 asmenys (tarp jų – 3020 žydų). Nėra žinių apie tai, kad ką nors bendro su šiomis žudynėmis būtų turėjęs tuo metu Berlyne gyvenęs plk. Kazys Škirpa. Kauno TDA batalionas negali būti siejamas su 1941 m. rugpjūčio–lapkričio mėnesiais Kauno IV, IX fortuose ir provincijos vietovėse K. Jėgerio organizuotomis masinio naikinimo operacijomis, nes 1941 m. rugpjūčio pradžioje buvo pradėta jo reorganizacija į 1-ąjį, 2-ąjį, 3-iąjį Pagalbinės policijos batalionus *(Kauno karo komendanto 1941 m. birželio 28 d. įsakymas nr. 9, Kauno karo komendanto 1941 m. birželio 28 d. pranešimas, LCVA, f. R-1444, ap. 1, b. 8, l. 28, 35; 1941 m. liepos 1 d., 3 d., 21 d., 30 d. įsakymai nr. 1, nr. 2, nr. 26, nr. 32 TDA batalionui, 1941 m. rugpjūčio 1 d. TDA bataliono sudėties žinios, LCVA, f. R-1444, ap. 1, b. 1, l. 17, ap. 2, b. 1a., t. 2, l. 39, 47–49, 152. ap. 2, b. 5, l. 1; Lietuvos Laikinoji Vyriausybe. Posėdžių protokolai, Vilnius, 2001, p. 18, 45–46; A. Gražiūnas, Lietuva dviejų okupacijų replėse 1940–1944, Vilnius, p. 126; S. Raštikis, Lietuvos likimo keliais, Kaunas, 1996, t. t. 4, p. 341; J. Vaičenonis, Lietuvos kariuomenė valstybės politinio gyvenimo verpetuose (1927–1940), Vilnius, 2003, p. 201; S. Knezys, ,,Kauno karo komendantūros Tautinio darbo apsaugos batalionas“, Genocidas ir Rezistencija, Vilnius, 2000, 1(7), p. 123–125).*

Manome, kad planuojamos pakabinti lentos užrašas atspindi teisingą informaciją apie K. Škirpą gyvenimą. Antra vertus, susidaro įspūdis, kad jis buvo formuluojamas per mažai atsižvelgiant į pastato istoriją. Šiame pastate Steigimasis Seimas neposėdžiavo, iš šio pastato K. Škirpa sukilimo neorganizavo. Šis pastatas sietinas tik su K. Škirpos 1918-1919 m. biografijos įvykiais, kai sunkiomis Lietuvos nepriklausomybės karo (1918-1920 m.) sąlygomis jis prisidėjo prie kariuomenės kūrimo darbų vykdymo. Šioje vietoje labiau tiktų lenta, skirta atminimui čia veikusios Vilniaus karo komendantūros, kuri prisidėjo prie kariuomenės kūrimo, kurioje dirbo K. Škirpa ir kiti asmenys.

Generalinis direktorius Dr. Arūnas Bubnys

Dr. Alfredas Rukšėnas

alfredas.ruksenas@genocid.lt

'